

**HAKEMLİ MAKALELER / REFEREED ARTICLES****Koleksiyon Yönetiminde Ödünç Verme İstatistiklerinin Kullanımı: Hacettepe Üniversitesi Örneği****Use of Circulation Statistics in Collection Management: A Case Study of Hacettepe University**

Umut AL\* ve İrem SOYDAL\*\*

**Öz**

*Bu çalışmada Türkiye'deki en büyük kitap koleksiyonlarından bir tanesine sahip olan ve çok farklı türde fakültele hizmet veren Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinin kitap koleksiyonu incelenmektedir. Çalışmanın amacı, ödünç verme istatistiklerine dayalı olarak gerçekleştirilen koleksiyon analizi çalışmalarının, kütüphanelerin kendi koleksiyonlarını yakından tanımalarına, yeni kaynak seçimi ya da mevcut kaynakların ayıklanması konularında karar alma süreçlerine nasıl yardımcı olabileceğini göstermektir. Bu bağlamda Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri kullanıcıları tarafından en sık talep edilen kitaplar saptanmış ve ödünç verme istatistiklerine dayalı olarak koleksiyon analizi edilmiştir. Araştırmada Kongre Kütüphanesi (LC) Sınıflama Sistemine dayalı olarak konu alanları arasında kullanım farklılığı bulunup bulunmadığı da test edilmektedir. Araştırmanın bulguları, ortalama ödünç verme sayıları bakımından Dil ve Edebiyat alanı ile Güzel Sanatlar alanı arasında hemen hemen yedi katlık bir farklılık olduğunu ortaya koymaktadır.*

**Anahtar sözcükler:** Koleksiyon yönetimi, Ödünç verme istatistikleri, Kullanım analizi, Kullanım istatistikleri

**Abstract**

*In this study, Hacettepe University Libraries, which provide services for various types of faculties having one of the largest book collections in Turkey, were investigated in terms of their book collection. The aim of the study is to help the decision makers to understand their own collection in a better way, to support the decision making process for selecting new materials or weeding existing ones in the light of circulation statistics. In this context, the most frequently requested books by Hacettepe University Libraries' users were determined and the collection analysis was built on the circulation statistics. The usage differences among the subject fields based on Library of Congress (LC) classes were also examined in this study by analyzing the circulation statistics. Findings showed that there was almost seven-fold difference between the average number of total circulation in the classes of Language & Literature and Fine Arts.*

**Keywords:** Collection management, Circulation statistics, Usage analysis, Usage statistics

\* Dr.; Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Beytepe 06800-Ankara (umutal@hacettepe.edu.tr)

\*\* Öğr. Gör. Dr.; Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Beytepe 06800-Ankara (soydal@hacettepe.edu.tr)

## Giriş

Koleksiyon yönetimi kavramı; doğru kaynak seçimi, bunların kullanıcılar tarafından etkin bir biçimde kullanımının sağlanması, kaynakların kullanım şekillerinin ve yoğunluklarının analiz edilmesi, gerekli görülen kaynakların koleksiyondan çıkarılması gibi konuları kapsamaktadır. Literatüre bakıldığında, “koleksiyon geliştirme” kavramının “koleksiyon yönetimi” kavramından daha önce kullanılmaya başlandığı ve yapılan çalışmalarda genelde kaynakların seçimi üzerinde durulduğu görülmektedir. Kütüphane koleksiyonlarının gelişim süreci kütüphaneci merkezli koleksiyon seçiminden kullanım verilerinin temel alındığı koleksiyon yönetimine doğru bir yönelim olduğunu göstermektedir. Özellikle kütüphanelerin bütçelerindeki azalma, potansiyel bilgi kaynağı sayısında ve depolama maliyetlerindeki artış, elektronik bilgi kaynaklarına gösterilen ilgi gibi konular koleksiyon yönetimi ile ilgili çalışan araştırmacıların giderek daha fazla ilgisini çekmeye başlamıştır. Bununla birlikte, yoğun olarak üzerinde konuşulmaya başlanan “koleksiyon yönetimi” kavramı 1980’li yıllarla birlikte “koleksiyon geliştirme”yi de içine alacak şekilde daha geniş kapsamlı düşünölmeye başlanmıştır (Gorman ve Miller, 1997, s. 136; Johnson, 2004, s. 1). Yine de birçok çalışmada söz konusu iki kavramın eş anlamlı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Kinner ve Crosetto, 2009, s. 420; Singh, 2004, s. 55). Bu çalışmada ise “koleksiyon geliştirme” kavramı kütüphane kaynaklarının seçimi ve sağlanması hizmetlerini kapsarken; “koleksiyon yönetimi” kavramı koleksiyon ile ilgili tüm aşamaları (seçme, değerlendirme, ayıklama gibi) içermektedir.

Günümüzde bilgi kaynaklarının hızlı bir şekilde artması kütüphanelerin koleksiyonlarını şekillendirmesini güçleştirmektedir. Özellikle üniversite kütüphane bütçelerinin bilgi kaynaklarının sayısındaki artış ile başa çıkabilecek düzeyde gelişmiyor olması, kaynakların seçimini ve değerlendirilmesini daha da önemli kılmaktadır. Koleksiyon yönetimi ile bir taraftan mevcut kaynakların nasıl daha fazla kullanılabilceği araştırılırken, diğer taraftan koleksiyona ilişkin gelecekte alınacak kararlarda nasıl bir yol izleneceği mevcut koleksiyona yönelik kullanım analizi çalışmalarına dayanılarak ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı ödünç verme istatistiklerine dayalı olarak gerçekleştirilen koleksiyon analizi çalışmalarının, kütüphanelerin kendi koleksiyonlarını yakından tanımlarına, yeni kaynak seçimi ya da mevcut kaynakların ayıklanması konularında karar alma süreçlerine nasıl yardımcı olabileceğini göstermektir. Çalışma genel olarak Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerindeki kitap koleksiyonunun ne derece kullanıldığı ile ilgili bulguları sunmaktadır. Buna bağlı olarak hangi konulardaki kitapların daha sık ödünç alındığı ve hangi konularda kitap kullanım oranının düşük olduğu da araştırılmaktadır. Ödünç verme istatistiklerine dayalı olan bu kullanım analizi çalışması koleksiyonun nicel bulgular ışığında değerlendirilmesini sağlayacaktır.

## Önceki Çalışmalar

Özellikle otomasyon sistemlerinin devreye girmesiyle birlikte koleksiyon yönetiminde ödünç verme istatistiklerinden daha yoğun olarak yararlanılmaktadır (Adams ve Noel, 2008). Literatürde farklı amaçlar (satın alma, değerlendirme gibi) için belli konudaki kitaplara ait ödünç verme istatistiklerine dayalı analizlerin yapıldığı çalışmaların (Brush, 2007; Carpenter ve Getz, 1995; Schmidt ve Eckerman, 2001) yanı sıra sınıflama şemalarına dayalı olarak bütün koleksiyonun birlikte değerlendirildiği çalışmalar da (Britten, 1990; Knievel, Witch ve Connaway, 2006; Tucker, 2009) bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birinde (Knievel, Witch ve Connaway, 2006) LC Sınıflama Sistemi göz önünde bulundurularak 25 ana konu genel olarak analiz edilmiştir. Bir diğer çalışmada (Tucker, 2009) ise daha özel konu alanları mercek altına alınmış ve 236 farklı LC konu sınıfı üzerinden kullanım örüntüleri incelenmiştir. Söz konusu çalışmalarda elde edilen bulgular ile koleksiyon geliştirme önceliklerine karar verilmeye çalışılmaktadır.

Ödünç verme istatistiklerinin kütüphanelerarası ödünç verme verileri ile birlikte kullanıldığı da görülmektedir (Knievel, Witch ve Connaway, 2006; Ochola, 2002). Bu çalışmalarda bir kütüphanenin değerinin tek başına bünyesinde bulundurduğu kaynaklarla ölçülemeyeceği, bu nedenle kütüphanelerarası ödünç verme verilerinin de değerlendirildiği ifade edilmektedir. Baylor Üniversitesi Kütüphanelerindeki koleksiyonun incelendiği çalışmada bazı alanlarda ödünç verme istatistikleri ile kütüphanelerarası ödünç verme istatistikleri arasında farklılık bulunduğu saptanmıştır. Örneğin kütüphanelerarası ödünç verme isteklerinin %11'i tıp alanındaki kitaplara yapılırken, tıp kaynaklarının tüm koleksiyon içinde ödünç verilme oranı %5'dir (Ochola, 2002, s. 5). Buradan hareketle kullanım oranları açısından koleksiyona dışarıdan gösterilen ilginin de önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Kütüphanelere alınan kitaplara yönelik olarak kütüphanecilerin mi yoksa akademisyenlerin mi daha sağlıklı karar verdiğini ortaya koymaya çalışan araştırmalar da literatürdeki yerini almıştır (Connell, 1991; Dinkins, 2003). Bu tip çalışmalarda sağlama verileri ile birlikte ödünç verme istatistikleri kullanılmaktadır. Bu çalışmalardan birinde (Dinkins, 2003, s. 52) kütüphanecilerin seçtiği kaynakların akademisyenler tarafından alınması önerilen kaynaklardan daha fazla ödünç alındığı saptanmış ve koleksiyona yönelik gereksinimlerin belirlenmesinde kütüphanecilerin de en az akademisyenler kadar uzmanlaştığı vurgulanmıştır.

Literatürde 2000 yılından sonra basılı kitap kullanım istatistikleri ile bu kitapların elektronik sürümlerinin kullanımlarını inceleyen çalışmalara da rastlanmaktadır (Christianson ve Aucoin, 2005; Fernandez, 2003; Littman, ve Connaway, 2004; Slater, 2009; Summerfield, Mandel ve Kantor, 2002). Bu tür araştırmaların sonuçları incelendiğinde, literatürde elektronik kitapların daha yüksek oranda kullanıldığını işaret eden çalışmaların (Littman ve Connaway, 2004; Summerfield, Mandel ve Kantor, 2000) yanı sıra basılı kitap kullanım oranlarının elektronik kitap kullanım oranlarından daha

yüksek olduğunu saptayan çalışmalar (Christianson ve Aucoin, 2005; Fernandez, 2003) da olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kütüphanelerde farklı kullanıcı profillerine bağlı olarak farklı kullanım örüntülerinin ortaya çıktığı anlaşılmakta ve alınacak kararlarda kütüphanelerin yerel özelliklerinin dikkate alınması konusu ön plana çıkmaktadır.

Ödünç verme verilerinden ortaklaşa koleksiyon geliştirme kararı alınırken de yararlanılabilmektedir (Irwin, 2008; O'Neill ve Gammon, 2009). Kütüphanelerin tek başlarına kullanıcılarının gereksinimlerini karşılayamadıkları zamanlarda güç birliği içinde bulunmaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ödünç verme istatistikleri kullanılarak yapılan tüm çalışmalarda koleksiyon yönetimi ile ilgili önemli ipuçları elde edilmektedir. Daha etkin koleksiyonlara sahip olmanın yolu neyin kullanılmakta olduğunu ve neyin kullanılmadığını belirlemekten geçmektedir.

Ülkemizde de kitap kullanım verilerinden yararlanan ve koleksiyon geliştirme politikalarının gerekliliğine işaret eden çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birinde (Köprülü, 1994) bir öğretim yılı süresince Hacettepe Üniversitesi, Beytepe Merkez Kütüphanesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi ve Gazi Üniversitesi Kütüphanesindeki işletme, dilbilim ve genel biyoloji kitap koleksiyonlarının akademik personel ve öğrenciler tarafından kullanımı analiz edilmiştir. Çalışma sonunda incelenen kitap koleksiyonunun önemli bir kısmının kullanılmadığı ortaya çıkmıştır. Bir başka çalışmada (Ünlü, 2006), Kara Harp Okulu Kütüphanesinin koleksiyon kullanım analizi yapılırken kitapların konularına göre ödünç verme oranları incelenmiştir. Dewey Onlu Sınıflama Sistemine göre yapılan konusal analiz sonuçları, belirli konulardaki kitapların daha fazla ödünç alındığını göstermektedir (Ünlü, 2006, s. 63).

## Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri

Hacettepe Üniversitesi bünyesinde birden çok kütüphane bulunmaktadır. Farklı yerleşelerde bulunan bu kütüphaneler farklı konularda koleksiyonlara sahiptir. Beytepe Kütüphanesi fen bilimleri, mühendislik, yabancı diller, güzel sanatlar, spor bilimleri, sosyal ve beşeri bilimler alanlarındaki kaynakları içerirken, Tıp Kütüphanesinde sağlık bilimleri, Ankara Devlet Konservatuvarı Kütüphanesinde müzik ve sahne sanatları alanlarında kaynaklar yer almaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri hem basılı hem de elektronik bilgi kaynakları yönünden Türkiye'de bulunan üniversite kütüphaneleri arasında zengin bir koleksiyona sahiptir. Basılı koleksiyonda yaklaşık olarak 150.000 kitap bulunmaktadır. Bunun yanı sıra elektronik olarak 70'in üzerinde veri tabanına erişim sağlanmaktadır (Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri, 2010). 15 Ocak 2010 tarihi itibarıyla koleksiyonun kaynak türlerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmektedir. Tablo 1 Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinin yaptığı sınıflamaya göre düzenlenmiştir ve diğer başlığı altında dergi, CD-ROM, DVD gibi kaynak türleri bulunmaktadır.

**Tablo I.** Koleksiyonun Kaynak Türlerine Göre Dağılımı

Tür	N	%
<b>Kitap</b>	151736	85,4
<b>Tez</b>	16123	9,1
<b>Ansiklopedi</b>	2471	1,4
<b>Sözlük</b>	2445	1,4
<b>CD-ROM</b>	1165	0,7
<b>Diğer</b>	3639	2,0
<b>Toplam</b>	<b>177685</b>	<b>100,0</b>

Hacettepe Üniversitesi personeli ve öğrencileri kütüphaneye üye olarak ödünç verme hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Danışma kaynakları, süreli yayınlar, tezler, rezerve kaynaklar ve görsel-işitsel kaynaklar ödünç verilmemekte, bu kaynaklar sadece kütüphane içinde kullanılabilir durumdadır. Akademisyenler bir defada 10 kitabı bir ay süreyle, öğrenciler ise aynı anda altı kitabı 21 gün süreyle ödünç alabilmektedir. Kitaplar başka bir kullanıcı tarafından ayırtılmamışsa iki kez uzatılabilir (Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri, 2010).

## Yöntem

Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinde 150.000'den fazla kitap olmasına karşın bu kaynakların hepsi ödünç verilmemektedir. Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinde ödünç verilebilir durumda olan yaklaşık 110.000 kitaba ilişkin verileri analiz etmektedir. Çalışmada kullanılan ödünç alma verileri kütüphanenin otomasyon sisteminden 15 Ocak 2010 tarihinde alınmıştır ve veriler kütüphanenin otomasyon sistemine geçtiği son üç yılı (2007-2009) kapsamaktadır. Verilerin aktarılması işleminde kitabın bibliyografik künyesi, yer numarası, kaç kez ödünç alındığı gibi bilgiler elde edilmiştir. Sistemde yayın yılı bilgisi bulunmayan kitaplar analizden çıkarılmıştır. Veri temizleme işlemleri sonucunda toplam 109.787 kitaba ilişkin ödünç verme istatistikleri değerlendirilmiştir. Tablo II'de bu kitapların konulara göre dağılımı yer almaktadır.

**Tablo II.** Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri Koleksiyonundaki Ödünç Verilebilen Kitapların Konusal Dağılımı

LC sınıfı	Konu	N	%
A	Genel Eserler	183	0,2
B	Felsefe, Psikoloji, Din	5436	5,0
C	Tarih ile İlgili Yan Bilimler	591	0,5
D	Tarih	6750	6,1
E	Amerikan Tarihi	731	0,7
F	Amerikan Tarihi	309	0,3
G	Coğrafya, Antropoloji, Rekreasyon	2242	2,0
H	Sosyal Bilimler	16151	14,7
J	Politik Bilimler	2050	1,9
K	Hukuk	1106	1,0
L	Eğitim	3421	3,1
M	Müzik	198	0,2
N	Güzel Sanatlar	2568	2,3
P	Dil ve Edebiyat	21596	19,7
Q	Fen Bilimleri	22947	20,9
R	Tıp	13389	12,2
S	Tarım	681	0,6
T	Teknoloji	7113	6,5
U	Askeri Bilimler	197	0,2
V	Deniz Bilimleri	35	0,0
Z	Kütüphane Bilimi	2093	1,9
	<b>Toplam</b>	<b>109787</b>	<b>100,0</b>

Araştırma farklı konu alanlarındaki kitap kullanımını analiz etmektedir. Konu sınıflamasında Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri tarafından da kullanılan Kongre Kütüphanesi (LC) Sınıflama Sisteminden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında "kullanım sayısı" kütüphane koleksiyonundan ödünç alınan kitap sayısı olarak tanımlanmıştır. Kitapların kütüphane içindeki kullanımı çalışmanın kapsamı dışındadır.

Araştırmamızda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- ◇ Kütüphane koleksiyonunda en sık ödünç alınan kitaplar hangileridir?
- ◇ En sık ödünç alınan kitaplar hangi konulardadır?
- ◇ Araştırmanın verilerinin kapsadığı zaman diliminde kütüphaneden bir kez dahi ödünç alınmamış kitaplar hangi konulardadır?
- ◇ Konular arasında kullanım farklılığı var mıdır?
- ◇ Kitapların yayımlandığı dil kullanım istatistiklerini etkilemekte midir?

## Bulgular ve Yorum

Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinde ödünç verilebilir durumda 109.787 kitap bulunmaktadır. Koleksiyon içerisinde ödünç verme sayısı 2007-2009 yılları arasında 147.147 olarak belirlenmiştir. LC konu sınıflarına göre kitapların ortalama ödünç alma sayıları 0,30 (N: Güzel Sanatlar) ile 2,24 (P: Dil ve Edebiyat) arasında değişmektedir. Bir başka ifadeyle, Güzel Sanatlar (N) alanında üç yıl boyunca her üç kitaptan sadece biri kullanıcılar tarafından ödünç alınmışken, Dil ve Edebiyat (P) alanı için her bir kitap ortalama olarak iki ve daha fazla kez ödünç alınmıştır. Tüm koleksiyon birlikte değerlendirildiğinde kitap başına ödünç alınma sayısı 1,34'tür (ortanca=0,87). Bazı alanlardaki (N: Güzel Sanatlar, Z: Kütüphane Bilimi, S: Tarım, F: Amerikan Tarihi gibi) ödünç alma sayıları ortalamasının oldukça altındadır. Dil ve Edebiyat (P) alanı ile Tarih (D) alanındaki kitaplar ise kitap başına ikinin üzerinde ödünç alma sayılarına ulaşmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinde ödünç verilebilir durumda bulunan 109.787 kitaptan 39.460'ı (bir başka ifadeyle kitapların %36'sı) kullanıcılar tarafından en az bir kez ödünç alınmıştır. Tablo III'te her bir LC konu sınıfında bulunan kitap sayısı, bu kitapların toplam ödünç verilme sayıları, ortalama olarak kaç kez ödünç verildiği, konu sınıfı bazında hiç ödünç alınmamış kitap oranı ve o alandaki en yüksek ödünç verilme sayısına sahip kitabın kaç kez ödünç verildiği bilgisi yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında koleksiyondaki kitapların %64'ünün 2007-2009 yılları arasında bir kez dahi ödünç alınmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, kitaplar konularına göre incelendiğinde, kullanım oranları arasında farklılık görülmektedir. Örneğin, Tarih (D) alanındaki kitapların %53'ünün kullanıldığı, bunu sırasıyla %48, %47 ve %43'lük kullanım oranları ile Dil ve Edebiyat (P), Politik Bilimler (J) ve Felsefe, Psikoloji, Din (B) alanlarının takip ettiği saptanmıştır. Güzel Sanatlar (N), Kütüphane Bilimi (Z), ve Tarım (S) alanlarında ise kitapların yaklaşık %80'inin kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu alanlarda üniversite içerisinde konuyla ilgili araştırmacı sayısının diğer alanlara kıyasla daha az olması bu durumun sebepleri arasında gösterilebilir.

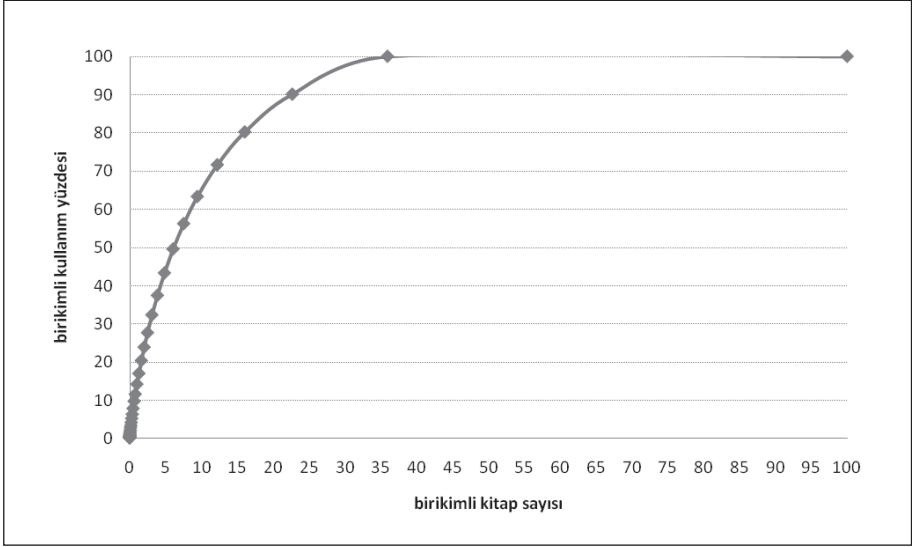
Tablo III. LC Konu Sınıflarına Göre Ödünç Verme Sayıları

LC sınıfı	Kitap sayısı	Ödünç alınmamış kitap sayısı	Ödünç alınmamış kitapların oranı	Ödünç verme sayısı	Ortalama ödünç verme sayısı	Bir kitaba ait en yüksek ödünç verilme sayısı
A	183	130	71,0	160	0,87	19
B	5436	3079	56,6	9508	1,75	23
C	591	385	65,1	507	0,86	13
D	6750	3146	46,6	14099	2,09	27
E	731	512	70,0	472	0,65	13
F	309	233	75,4	123	0,40	8
G	2242	1242	55,4	2910	1,30	22
H	16151	10473	64,8	18971	1,17	138
J	2050	1089	53,1	3349	1,63	18
K	1106	709	64,1	1144	1,03	13
L	3421	2297	67,1	4007	1,17	22
M	198	123	62,1	217	1,10	12
N	2568	2134	83,1	776	0,30	18
P	21596	11287	52,3	48302	2,24	42
Q	22947	16425	71,6	24993	1,09	256
R	13389	9622	71,9	10305	0,77	21
S	681	551	80,9	256	0,38	8
T	7113	5036	70,8	6146	0,86	17
U	197	127	64,5	157	0,80	13
V	35	25	71,4	19	0,54	3
Z	2093	1702	81,3	726	0,35	8
<b>Tüm</b>	<b>109787</b>	<b>70327</b>	<b>64,1</b>	<b>147147</b>	<b>1,34</b>	<b>256</b>

En fazla ödünç alınan kitap (256 kez ile) Fen Bilimleri (Q) alanına aittir. Diğer konular ile karşılaştırıldığında bazı alanların (V: Deniz Bilimleri, F: Amerikan Tarihi, S: Tarım, Z: Kütüphane Bilimi) en fazla ödünç alınan kitaplarının bile iki haneli ödünç alma sayısına ulaşamadığı saptanmıştır. Bu durum nispeten o alandaki kitap sayısı ile de ilişkilidir. Örneğin, Deniz Bilimleri (V) alanı koleksiyon içerisinde en az kitaba sahiptir.



Koleksiyondaki kitapların %64'ünün bir tek kez dahi ödünç alınmadığı yukarıda belirtilmişti. Sadece bir kez ödünç alınan kitaplar ise koleksiyonun %13'ünü kapsamaktadır. On ve üzeri sayıda ödünç alınan 3.416 kitap koleksiyon içerisinde %3'lük bir bölümü oluşturmaktadır. Bu bulgulardan anlaşılacağı üzere çok az sayıda kitap kullanıcıların taleplerini yerine getirmektedir. Şekil 1'de koleksiyonun yaklaşık olarak %6'sının kullanımın neredeyse yarısını karşıladığı görülmektedir.



**Şekil 1.** Kullanımın Kitap Sayısına Göre Dağılımı

Her bir LC konu sınıfında tüm ödünç kitap isteklerinin üçte biri ya da yarısı çok az sayıda kitap tarafından karşılanmaktadır (Tablo IV). Örneğin, 22.947 kitap ile koleksiyon içerisinde en çok kitabı bünyesinde bulunduran Fen Bilimleri (Q) alanında 628 kitap tüm isteklerin %33'ünü, 1.193 kitap ise yarısını karşılamaktadır. Benzer şekilde Deniz Bilimleri (V) alanında üç, Genel Eserler (A) alanında dört, Askeri Bilimler (U) alanında yedi, Amerikan Tarihi (F) ve Müzik (M) alanlarında 10 kitap tüm talebin üçte birini yerine getirmektedir. Genel olarak bakıldığında kullanımın önemli miktarının az sayıda kitaptan karşılandığı görülmektedir. Bununla birlikte, eğer söz konusu analizde "kullanılan toplam kitap sayısı" yerine her LC konu sınıflaması altında yer alan "toplam kitap sayısı" kullanılmış olsaydı, her konu sınıfındaki toplam talebin %33'ünü, %50'sini, %67'sini ve %100'ünü karşılayan kitap oranlarının çok daha düşük olacağı akılda tutulmalıdır. Örneğin, Fen Bilimleri (Q) alanında kullanılan tüm kitapların %22'si toplam talebin %60'ını karşılamaktayken, bu oran bu sınıf altında yer alan tüm kitapların %6'sına denk gelmektedir.

**Tablo IV.** LC Konu Sınıflarındaki Kullanım Oranlarına Göre Kitap Sayıları

LC sınıfı	%33	%50	%67	%100	Toplam kitap sayısı
A	4	10	18	53	183
B	245	491	751	2357	5436
C	19	60	105	206	591
D	408	688	1400	3604	6750
E	24	58	96	219	731
F	10	26	76	76	309
G	136	268	396	1000	2242
H	607	1034	1814	5678	16151
J	111	196	335	961	2050
K	52	108	163	397	1106
L	105	212	347	1124	3421
M	10	20	30	75	198
N	68	163	163	434	2568
P	900	1731	2866	10309	21596
Q	628	1193	2232	6522	22947
R	443	916	1357	3767	13389
S	16	59	59	130	681
T	227	413	785	2077	7113
U	7	17	35	70	197
V	3	6	6	10	35
Z	82	180	180	391	2093

En sık ödünç alınan 20 kitap (Tablo V) tüm isteklerin %0,7'sini karşılamaktadır. Tablo V'teki en sık ödünç alınan 20 kitabın 13'ü Dil ve Edebiyat (P) alanına aittir. Geriye kalan yedi kitaptan altısı Fen Bilimleri (Q), biri ise Sosyal Bilimler (H) alanları altında sınıflanan kitaplardır.

**Tablo V.** En Sık Ödünç Alınan 20 Kitap

Kitabın adı	Ödünç verilme sayısı	LC sınıfı	Dil
<b>Tıbbi fizyoloji</b>	256	Q	Türkçe
<b>Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme</b>	138	H	Türkçe
<b>Organik kimya</b>	48	Q	Türkçe
<b>Da Vinci şifresi</b>	42	P	Türkçe
<b>Organik kimya</b>	40	Q	Türkçe
<b>Hatırlıyorum</b>	38	P	Türkçe
<b>Şeytan ayrıntıda gizlidir (2002)</b>	36	P	Türkçe
<b>Şeytan ayrıntıda gizlidir (2006)</b>	35	P	Türkçe
<b>Nâzım</b>	34	P	Türkçe
<b>Siyah kan</b>	34	P	Türkçe
<b>The developing human: clinically oriented embryology</b>	34	Q	İngilizce
<b>Robbins basic pathology</b>	34	Q	İngilizce
<b>İçimde kızıl bir gül gibi</b>	33	P	Türkçe
<b>Sis ve gece</b>	32	P	Türkçe
<b>Vurun kahpeye</b>	32	P	Türkçe
<b>The developing human: clinically oriented embryology</b>	32	Q	İngilizce
<b>Gazap üzümüleri</b>	31	P	Türkçe
<b>Piraye</b>	30	P	Türkçe
<b>Şehrin aynaları</b>	30	P	Türkçe
<b>Durun! Siz evlenemezsiniz...</b>	29	P	Türkçe

En sık ödünç alınan 20 kitaptan 17'sinin yayın dili Türkçe, üçünün yayın dili ise İngilizce'dir. Bu liste uzatıldığında da en sık ödünç alınan kitapların Türkçe olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun nedeni olarak Hacettepe Üniversitesinde bazı bölümler (Elektrik ve Elektronik, Tıp gibi) dışında çoğunlukla öğretim dilinin Türkçe olması gösterilebilir. Ayrıca öğrencilerin kendi dillerindeki kaynakları kullanma eğilimi içinde oldukları da gözlenmektedir. Bu şekilde düşünülmesinin önemli nedenlerinden biri ödünç verme istatistikleri incelendiğinde, toplam kullanım içerisinde akademisyenlerin toplam kullanım oranının daha düşük olmasıdır. Hacettepe Üniversitesinde toplam ödünç verme hareketliliğinin yalnızca %15'i akademisyenler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Araştırma kapsamında kitapların yayın dilinin ödünç verme sayısı üzerinde etkili olup olmadığı da araştırılmıştır. Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerindeki koleksiyonun önemli bir kısmı (%67) İngilizce kitaplardan oluşmaktadır (Tablo VI). 109.787 kitaptan 684'ünün hangi dilde yayımlandığına ilişkin bilgi otomasyon sisteminde bulunmamaktadır. Türkçe kitapların tüm kitaplara oranı ise %27'dir. İngilizce ve Türkçe kaynakları Almanca ve Fransızca izlemekte, bu diller dışındaki dillerden de (İtalyanca, İspanyolca, Rusça gibi) çok az sayıda kitap koleksiyonda bulunmaktadır. Dünyada yayın dili İngilizce olan kitapların tüm kitaplar içerisindeki oranı ve bilimsel yayınların önemli bir kısmının dilinin İngilizce olduğu (Horowitz ve Curtis, 1995, 308) göz önünde bulundurulduğunda, Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinin İngilizce kitaplara koleksiyonlarında daha yoğun bir şekilde yer vermesi doğal karşılanmalıdır. Bununla birlikte, kullanıcıların Türkçe kitapları daha yoğun olarak kullanma eğilimlerinin olduğu da unutulmamalıdır.

**Tablo VI.** Ödünç Verilebilir Durumdaki Kitapların Yayın Dillerine Göre Dağılımı ve Kullanım Bilgileri

Dil	Kitap sayısı	Kitap yüzdesi	Kullanılmayan kitap sayısı	Kullanılmayan kitap yüzdesi	Ödünç verme sayısı	Ortalama ödünç verme sayısı
<b>Türkçe</b>	29832	27,2	11764	39,4	92979	3,1
<b>İngilizce</b>	74043	67,4	53730	72,6	51422	0,7
<b>Almanca</b>	2801	2,6	2389	85,3	932	0,3
<b>Fransızca</b>	2373	2,2	2037	85,8	566	0,2
<b>Diğer</b>	54	0,0	41	75,9	43	0,8
<b>Bilinmiyor</b>	684	0,6	366	53,5	1205	1,8
<b>Toplam</b>	<b>109787</b>	<b>100,0</b>	<b>70327</b>	<b>64,1</b>	<b>147147</b>	<b>1,3</b>

Kütüphane koleksiyonunun çok büyük bir bölümü İngilizce olmasına karşın Türkçe kitapların İngilizce kitaplardan daha yoğun olarak ödünç alındığı görülmüştür (Tablo VII). Herhangi bir LC konu sınıfında İngilizce kitapların ortalama ödünç alınma sayısı birden yüksek olmamıştır. LC konu sınıflamasından bağımsız olarak bakıldığında, Türkçe kitapların ortalama ödünç alınma sayısının (3,12) İngilizce kitapların ortalama ödünç alınma sayısından (0,69) neredeyse beş kat daha yüksek olduğu görülmektedir. Bazı konu alanlarında (B: Felsefe, Psikoloji, Din, F: Amerikan Tarihi, L: Eğitim gibi) bu oran ortalamadan yüksektir. Bu nedenle adı geçen alanlarda yeni kitap alımlarında Türkçe olan kitaplar tercih edilebilir.

**Tablo VII.** Kitapların Yayın Diline Göre Ödünç Verilme Sayıları

LC sınıfı	İngilizce			Türkçe		
	Kitap sayısı	Ödünç verme sayısı	$\bar{X}$	Kitap sayısı	Ödünç verme sayısı	$\bar{X}$
<b>A</b>	112	55	0,49	57	99	1,74
<b>B</b>	3582	2208	0,62	1430	7173	5,02
<b>C</b>	362	162	0,45	198	340	1,72
<b>D</b>	2522	1820	0,72	3901	12201	3,13
<b>E</b>	685	360	0,53	44	112	2,55
<b>F</b>	288	89	0,31	11	33	3,00
<b>G</b>	1532	1316	0,86	631	1565	2,48
<b>H</b>	9809	5514	0,56	5870	13402	2,28
<b>J</b>	1135	998	0,88	837	2329	2,78
<b>K</b>	277	103	0,37	814	1041	1,28
<b>L</b>	2511	1169	0,47	846	2836	3,35
<b>M</b>	103	55	0,53	87	160	1,84
<b>N</b>	1442	237	0,16	772	523	0,68
<b>P</b>	12388	11855	0,96	6709	34257	5,11
<b>Q</b>	18745	13420	0,72	3094	11381	3,68
<b>R</b>	10577	7064	0,67	2643	3234	1,22
<b>S</b>	421	157	0,37	248	99	0,40
<b>T</b>	5573	4325	0,78	1333	1809	1,36
<b>U</b>	114	44	0,39	80	113	1,41
<b>V</b>	29	8	0,28	6	11	1,83
<b>Z</b>	1836	463	0,25	221	261	1,18
<b>Tüm</b>	74043	51422	0,69	29832	92979	3,12

## Sonuç ve Öneriler

Kütüphaneler kendi koleksiyon geliştirme politikaları ve kullanıcılarının gereksinimleri doğrultusunda yeni bilgi kaynakları sağlamak durumundadır. Bununla birlikte, koleksiyon yönetiminde kullanılmayan kaynakların belirlenmesi ve koleksiyonun kullanım analizinin sonuçları, hem koleksiyona ilişkin ayıklama kararları alınırken, hem de gelecekteki kaynak seçimi kararlarında önemli ipuçları sağlamaktadır. Örneğin, tüm ölçütlerin eşit olduğu (fiyat, yayıncı, fiziksel özellikler gibi) bir durumda, iki kitap arasında

tercih yapma zorunluluğu bulunduğu LC konu sınıflamasına dayalı kullanım oranları kütüphane için yararlı olabilir.

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinin kitap koleksiyonunda LC konu sınıfları arasında ortalama kullanım sayıları bakımından ciddi farklılıklar bulunduğunu gözler önüne sermektedir. Bazı alanlar arasında ortalama ödünç verme sayısı bakımından yedi kata varan farklar vardır. Ortalama ödünç verme sayısı en yüksek alan Dil ve Edebiyat (P), en düşük alan ise Güzel Sanatlar (N) alanıdır. Bunun yanı sıra Kütüphane Bilimi (Z), Amerikan Tarihi (F) ve Deniz Bilimleri (V) sınıfları düşük ortalama ödünç verme sayılarına sahiptir. Bu sonucun çıkmasında bu alanlardaki araştırmacı sayılarının az olması önemli bir rol oynamıştır. Yine de Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinin düşük kullanım oranlarını yükseltebilmek için yeni kaynaklardan kullanıcıları haberdar etmek gibi birtakım tanıtım faaliyetlerinde bulunmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda düşük kullanım oranı sergileyen alanlarda çalışan kullanıcıların bilgi gereksinimlerini hangi tür kaynakların karşılayabileceği ve ne tür kaynak kullanım alışkanlıklarının olduğu da analiz edilmelidir.

Kütüphanelerde yer alan kaynakların kullanımı bir disiplinden diğerine farklılık gösterebilmektedir. Kimi zaman söz konusu farklılıklar genellenebilirken, kimi zaman yerel özelliklerden kaynaklanan nedenlerle farklı sonuçların ortaya çıktığı da bilinmektedir. Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinde de kitaplara yönelik olarak farklı LC konu sınıflarında farklı ödünç verme oranlarının olduğu görülmektedir. Araştırma üç yıl gibi kısa bir dönemi içeriyor olsa da bazı alanlarda hiç kullanılmayan kitap oranının %80'i bulması kayda değer bir bulgudur. Söz konusu kitaplar bir süreliğine gözlem altına alınarak olası ayıklama kararlarında bu verilerden yararlanılabilir.

Bulgular kitapların yayın dilinin kullanım istatistikleri üzerinde etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Koleksiyonun önemli bir bölümü İngilizce kitaplardan oluşmasına karşın Türkçe kitaplar çok daha yoğun şekilde kullanıcılar tarafından talep edilmektedir. Bir başka ifadeyle, koleksiyon içerisinde kitapların dillerinin ağırlığı ile kullanım arasında yakın bir ilişki bulunmamaktadır. Kullanım istatistikleri Hacettepe Üniversitesinde özellikle Türkçe eğitim veren bölümler için kaynak seçimi yapılırken Türkçe kitaplara öncelik verilebileceğini göstermektedir.

Kütüphaneler ödünç verme istatistiklerinden yararlanmak suretiyle daha fonksiyonel koleksiyonlara sahip olabilirler. Aynı istatistiklerin ayıklama kararlarında kullanılması ise etkin bir koleksiyon yönetiminin gerçekleştirilmesini sağlayabilir. Türkiye'deki üniversite kütüphaneleri bu çalışmada kullanılan yöntemden yararlanarak kendi kullanım analizlerini yapabilirler ve kullanıma ilişkin örüntüleri ayrıntılandırabilirler. Konuyla ilgili gelecekte yapılabilecek çalışmalarda alanlara bağlı olarak basılı ve elektronik kitap kullanımlarının farklılık gösterip göstermediği, sadece ana LC konu sınıflarında değil alt konulardaki eğilimlerin neler olduğu, maliyet ve kullanım arasındaki ilişki gibi konular ele alınabilir.

## Kaynakça

- Adams, B. ve Noel, B. (2008). Circulation statistics in the evaluation of collection development. *Collection Building*, 27(2), 71-73.
- Britten, W.A. (1990). A use statistic for collection management: The 80/20 rule revisited. *Library Acquisitions: Practice & Theory*, 14(2), 183-189.
- Brush, D. (2007). Circulation analysis of an engineering monograph approval plan. *Collection Building*, 26(2), 59-62.
- Carpenter, D. ve Getz, M. (1995). Evaluation of library resources in the field of economics: a case study. *Collection Management*, 20(1), 49-89.
- Christianson, M. ve Aucoin, M. (2005). Electronic or print books: Which are used? *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 29(1), 71-81.
- Connell, T.H. (1991). Comparing the circulation of library materials ordered by faculty and librarians. *Collection Management*, 14(1-2), 73-84.
- Dinkins, D. (2003). Circulation as assessment: Collection development policies evaluated in terms of circulation at a small academic library. *College & Research Libraries*, 64(1), 46-53.
- Fernandez, M. (2003). *A usage comparison for print and electronic books in the University of North Carolina at Chapel Hill*. 19 Temmuz 2011 tarihinde <http://ils.unc.edu/MSPapers/2827.pdf> adresinden erişildi.
- Gorman, G.E. ve Miller, R.H. (1997). *Collection management for the 21st century: a handbook for librarians*. Westport: Greenwood.
- Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri. (2010). Hacettepe University Libraries. 15 Ocak 2010 tarihinde <http://www.library.hacettepe.edu.tr> adresinden erişildi.
- Horowitz, I.L. ve Curtis, M.E. (1995). Scholarly book publishing in the 1990s. Philip G. Altbach ve Edith S. Hoshino. (Yay. Haz.) *International book publishing: an encyclopedia* içinde (s. 303-312). New York : Garland.
- Irwin, K. (2008). Comparing circulation rates of monographs and anthologies of literary criticism: implications for cooperative collection development. *Collection Management*, 33(1-2), 69-81.
- Johnson, P. (2004). *Fundamentals of collection development and management*. Chicago: American Library Association.
- Kinner, L. ve Crosetto, A. (2009). Balancing act for the future: how the academic library engages in collection development at the local and consortial levels. *Journal of Library Administration*, 49(4), 419-437.
- Knievel, J.E., Witch, H. ve Connaway, L.S. (2006). Use of circulation statistics and interlibrary loan data in collection management. *College & Research Libraries*, 67(1), 35-49.
- Köprülü, D. (1994). *Üniversite kütüphanelerinde kitap koleksiyonunun kullanımı üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Littman, J. ve Connaway, L.S. (2004). A circulation analysis of print books and e-books in an academic research library. *Library Resources & Technical Services*, 48(4), 256-262.

- Ochola, J.N. (2002). Use of circulation statistics and interlibrary loan data in collection management. *Collection Management*, 27(1), 1-13.
- O'Neill, E.T. ve Gammon, J.A. (2009). *Building collections cooperatively: analysis of collection use in the OhioLINK library consortium*. 19 Temmuz 2011 tarihinde <http://web2.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/events/national/seattle/papers/36.pdf> adresinden erişildi.
- Schmidt, C.M. ve Eckerman, N.L. (2001). Circulation of core collection monographs in an academic medical library. *Bulletin of the Medical Library Association*, 89(2), 165-169.
- Singh, S.P. (2004). Collection management in the electronic environment. *The Bottom Line: Managing Library Finances*, 17(2), 55-60.
- Slater, R. (2009). E-books or print books, "big deals" or local selections-What gets more use? *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 33(1), 31-41.
- Summerfield M., Mandel, C. ve Kantor P. (2002). Perspectives on scholarly online books: the Columbia University online books evaluation project. *Journal of Library Administration*, 35(1/2), 61-82.
- Tucker, J.C. (2009). Collection assessment of monograph purchases at the University of Nevada, Las Vegas Libraries. *Collection Management*, 34(3), 157-181.
- Ünlü, A.M. (2006). *Kara Harp Okulu Kütüphanesi koleksiyonunun kullanım analizi: Bir koleksiyon geliştirme önerisi*. Yayımlanmamış bilim uzmanlığı tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.